Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iaşi
Fascicula:Asistență Socială, Sociologie, Psihologie
ISSN: 2248-1060 | e-ISSN: 2601-8209
Covered in: EconPapers, Ideas RePeC, CEEOL, ICI Master Journal List - Index Copernicus, CrossRef, CrossCheck, Google Scholar, WorldCat, KVK, SOCIONET

2021, Volume 27, pages: 146-155 | https://doi.org/10.18662/upasw/27/59

Introspection as a Research Method in Experimental Psychology. Wilhelm Wundt and the Beginnings of Psychology as a Science

[Introspecţia ca metodă de cercetare în psihologia experimentală. Wilhelm Wundt şi începuturile psihologiei ca ştiinţă]

Mihăiţă ROCA[1]

[1] Ph.D. „Petre Andrei" University of Iaşi, Romania.

Abstract: The meeting of the existential challenges, specific to every generation, and the positioning of precedent constructs, insufficient and limited in the transmission of information, is regarded as an important progress factor. In the second half of the XIX century, the existence and pragmatism of inclinations, trends and orientations in Philosophy, Metaphysics and Natural Science would have given a decisive contribution to the formation of the necessary conditions so that the intuitions and experimental research of Wilhelm Wundt conducted to remarkable progress in Psychology. The creation of the first laboratory of Experimental Psychology at the University of Lipsia, in 1879, highlighted the incontrovertible contribution of the introspection method, and, consequently, the history of Psychology registered the birth of Experimental Psychology as a Science.

Keywords: *introspection, method, psychology, Wilhelm Wundt.*

How to cite: Roca, M. (2021). Introspection as a Research Method in Experimental Psychology. Wilhelm Wundt and the Beginnings of Psychology as a Science. *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iaşi, Fascicula: Asistență Socială, Sociologie, Psihologie*, *27*, 146-155. https://doi.org/10.18662/upasw/27/59

1. Psihologia, ştiinţa experienţelor interioare şi subiective

Individul este capabil să detecteze ceea ce se întâmplă atunci când experimentează imediat realitatea. El poate înțelege ce se întâmplă în interiorul său când, de exemplu, vede o culoare sau aude un sunet. Mai exact, priveşte în interiorul său şi analizează ceea ce simte în timp ce priveşte culoarea sau aude sunetul. Ajunge astfel să observe experiența sa prin intermediul introspecției.

Cuvântul „introspecţie" vine de la latinescul *introspicere*, „a privi în interior" (Chioreanu & Mâciu, 1978, p. 498). În psihologie, termenul desemnează o autoobservare a fenomenelor şi proceselor psihice.

Cunoscând calea propusă de filozofia clasică, în care introspecţia era cunoscută ca singura modalitate de acces în lumea fenomenelor psihice, Wundt s-a dedicat studiului proceselor ce au loc în organismele vii. Cercetările sale s-au bazat pe faptul că psihologia ar trebui să analizeze stările emoționale şi procesele mentale ale individului, concentrându-se mai ales asupra experienţelor interne ale conştiinţei, adică asupra senzaţiilor, sentimentelor şi gândurilor[1].

Wundt era conştient totodată că introspecţia nu era un instrument de încredere pentru investigaţiile ştiinţifice, deoarece conținutul conştiinţei, de fapt, nu este acelaşi în prezența sau absența unui act al introspecției. Încercând să măsoare „atomii minții" - procesele mentale cele mai simple şi mai rapide -, distinsul psiholog german a înțeles că „a fi conştient de propria conştiință cere un anumit timp", în care situaţia analizată începe să gliseze în spații tot mai puțin observabile cercetătorului. Schimbare are loc deoarece un lucru este să afirm „mă simt fericit şi mulţumit" în timp ce-mi analizez starea emoțională pe care o percep, şi cu totul altceva este să fac afirmații fără a reflecta asupra unei situații trăite deja. Devine evident faptul că introspecţia modifică stările de conştiință, iar în cazul unei analize voi avea impresii modificate.

Mai mult, cu privire la situaţia prezentată de Wundt, Luccio Riccardo susține că ar trebui să ne întrebăm: „Conținuturile conştiinţei sunt aceleaşi în prezența şi în absența unui act al introspecției?" (Luccio, 2021, p. 81). A găsi un răspuns la această întrebare este imposibil, deoarece ar trebui ca o persoană să fie conştientă de stările de conştiință în absența introspecției. Apare aici dificultatea cunoaşterii conținutului real al conştiinţei corespunzător relatării verbale a mai multor indivizi. Astfel, nu vom putea

[1] Din acest motiv, până în anul 1920, psihologia experimentală a lui Wilhelm Wundt a fost numită „ştiința vieții mentale" (Meyers, 2000, p. 2)

avea niciodată garanția că semnificația cuvintelor „fericire" și „mulțumire" este aceeași cu cea pe care i-o atribuie un grup de indivizi, deoarece nimeni nu poate să constate ceea ce constată ceilalți.

Alterarea conținutului conștiinței prin introspecție și cunoașterea conținutului conștiinței corespunzător unei descrieri verbale de către un subiect păreau să fie două probleme insurmontabile. Toți credeau că aceste două dificultăți sunt, practic, inseparabile. Mai puțin Wundt, care era convins că aceste două probleme puteau fi depășite numai dacă metoda experimentală ar putea fi aplicată și în cazul psihologie.

Soluția genială adusă de Wundt va consta în observarea modului în care se modifică variabila dependentă la schimbarea variabilei independente. Importantă, de altfel, era observarea variației, faptul ca aceasta să nu fie influențată nici de metoda introspecției, nici de eventuala diferență de conținuturi din conștiința subiecților[2] supuși experimentului de laborator (Luccio, 2001, p. 81).

Aplicarea metodei experimentale în psihologie avea să-l conducă pe Wundt spre problema incertitudinii din conținutul introspecției. L-a apropiat de limitele psihologiei, mai exact, de statutul epistemologic al psihologiei ca știință despre „psihic"[3] (din limba greacă: *ψυχή* (*psyché)* = suflet și *λόγος* (*logos)* = știință). El considera că obiectul cercetării nu sunt doar fenomenele (senzațiile, sentimentele și gândurile), cât mai ales variații dintre acestea sau, mai bine spus, variațiile dintre fenomene diferite. Psihologul este interesat nu atât de semnificația exactă a afirmației „sunt fericit și mulțumit" emisă de individ prin metoda introspecției, cât mai ales de modul în care variază sentimentul acestuia în funcție de schimbarea situațiilor pe care le experimentează. Constatarea acestei variații este obiectul de studiu al psihologiei experimentale, nu valoarea *in se* a unui anumit sentiment sau a unei anumite percepții.

Wundt susținea că variația ca atare nu este influențată nici de metoda introspecției, nici de o anumită diferențiere a senzațiilor, sentimentelor și gândurilor din conștiința individului. Dacă există o variație a conținuturilor

[2] Una dintre condițiile puse în cercetările făcute de Wundt era ca subiecții să fie din aceeași arie socială și culturală cu cercetătorii. Așa se explică de ce la studiile și cercetările făcute în laboratorul din Leipzig au participat mai ales asistenți și studenți de la facultatea de psihologie la care ținea cursuri Wilhelm Wundt (Luccio, 2021, p. 81).

[3] Între încercările de definire a sufletului în termeni științifici se află concepția „operativă" a lui Wilhelm Wundt din opera *Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele*, în care se afirmă: „În măsura în care considerăm sufletul ca o unitate atomică independentă, i se poate garanta o existență independentă de corp. Dacă renunțăm la ipoteza metafizică, observația ne oferă un grup de funcții unite cu anumite procese psihice" (Luccio, 2021, p. 134).

conştiinţei, iar psihologul nu este interesat în mod expres de valoarea conţinuturilor în sine, ci de variaţia acestora în cadrul situaţiei în care se află individul, procesul de variaţie nu va fi influenţat de afirmaţiile făcute prin introspecţiei (cu condiţia ca subiecţii experimentului să perceapă acelaşi proces de variaţie).

2. Introspecţia ca metodă de cercetare în psihologia experimentală

Autorii Pewsner şi Braunstein (2001, pp. 112-113) notează eforturile făcute în a doua parte a secolului al XIX-lea pentru a introduce psihologia în rândul ştiinţelor. Operele lui Wundt, în special *Elemente de psihologie ştiinţifică* (*Grundzüge der physiologischen Psychologie*, 1874), au avut un rol decisiv în acest sens. Wundt căuta să delimiteze un nou domeniu ştiinţific şi să definească psihologia nu numai ca disciplină descriptivă, ci ca o ştiinţă explicativă, subliniind faptul că cercetările psihologiei fiziologice sunt în general de competenţa ştiinţei sufletului. Aportul lui Wund în acest sens se înscrie în interiorul dezbaterilor timpului din spaţiul german, în care „ştiinţele naturii" (Naturwissenschaften) se aflau în opoziţie cu „ştiinţele sufletului" (Geisteswissenschaften). Alegerea strategică făcută de profesorul din Leibzig avea să aloce psihologiei un loc intermediar între cele două categorii de ştiinţe. Cele două treimi din *Elemente de psihologie ştiinţifică* dedicate bazelor neurologice ale psihologiei exprimă vădit apropierea de ştiinţele naturale.

Crearea primului laborator de psihologie experimentală şi investigarea domeniilor specifice senzaţiei, percepţiei, atenţiei, sensibilităţii, reacţiei şi asocierii l-au condus pe Wundt la întemeierea unei şcoli de gândire care îi va aduce recunoaşterea ca întemeietor al psihologiei ca disciplină academică formală. Psihologia era definită ca „ştiinţa experienţei", un domeniu care analizează faptele pe care le percepem direct, fără intermedieri sau mediaţii, în spaţiul conştiinţei (Reale & Antiseri, 1983, p. 299).

Wundt era convins că experienţa nemijlocită este legată de experienţele senzoriale pure. El credea că funcţiile mentale simple (senzaţia, percepţia) pot fi studiate prin metode de laborator, iar procesele mentale superioare (învăţarea, memoria) mediate de limbaj, trebuie analizate prin metode experimentale din sociologie sau antropologie.

În laboratorul din Leipzig erau folosite metodele experimentale din ştiinţele naturale, mai ales cele propuse de fiziologi şi biologi, cu scopul de a cerceta mai degrabă experienţele conştiente, nemijlocite, experienţele senzoriale pure, decât cele mijlocite (care apelează la concepte şi noţiuni mediate de limbaj).

Având ca subiect al psihologiei conştiinţa - al cărei domeniu este în mare parte superpozabil cu percepţiile, gândurile şi trăirile afective care pot fi verbalizate - metoda principală folosită trebuia să presupună observarea experienţei conştiente, care se poate realiza prin introspecţie[4]. Dar Wundt făcea clar distincţia între „autoobservarea experimentală" (*experimentelle Selbstbeobachtung*), o formă de introspecţie verificabilă, directă, în care li se cere subiecţilor să dea răspunsuri cuantificabile, şi introspecţia preştiinţifică, necontrolată, pe care o numea „percepţie internă" (*innere Wahrnehmung*). El susţinea că orice formă de psihologie foloseşte introspecţia cel puţin ca punct de plecare. În acest sens, contribuţiile majore semnificative ale laboratorului de psihologie aveau să se refere prioritar la vedere (studii despre contrastele cromatice, deficienţele de percepţie a culorilor, iluziile optice, perceperea motivaţiei), la simţul tactil şi cel auditiv, la semnificaţia timpului şi timpul de reacţie (Pewsner & Braunstein, 2001, pp. 114-115).

Cercetările realizate au condus astfel la clarificări importante despre aria de competenţă a psihologiei: faptele din experienţa directă, percepute direct de conştiinţă. De exemplu, observarea unui obiect care cade, perceperea unui zgomot, simţirea unei dureri sau sesizarea nuanţei unei culori sunt obiect al psihologiei. Analiza deplasării unui obiect şi calcularea vitezei, a suprafeţei sau a masei acestuia este obiect al fizicii, deoarece este o experienţă mediată. Pornind de la această distincţie fundamentală, Wundt susţinea că experienţa imediată – faptul psihologic – se află la baza experienţei mediate, adică a faptului fizic.

Odată delimitat obiectul psihologiei, calea deschisă l-a condus pe Wundt spre definirea introspecţiei ca metodă a psihologiei, mai exact, autoobservarea sau observarea directă de sine. Şi deoarece a avea o experienţă era acelaşi lucru cu a fi conştient de sine, devenea evident faptul că obiectul şi metoda psihologiei coincid.

Pe baza experimentelor făcute, Wundt susţinea că obiectul psihologiei este format din datele experienţei ce trebuie analizate în diferitele sale elemente. Iar aceste elemente nu sunt altele decât procesele mentale, adică acte, mai exact, operaţii sau activităţi psihice în plan extern (gesturile, mimica, mersul, vorbirea) şi în plan intern (gândurile, sentimentele, emoţiile, amintirile).

[4] Introspecţia este „activitatea prin care subiectul încearcă să-şi cunoască stările de conştiinţă şi activităţile interioare". Operând în întregime cu informaţii la persona întâi singular, metoda introspectivă nu dispune de mijloace specifice pentru generalizarea validă a observaţiilor sale. De aceea, psihologia ştiinţifică modernă susţine că tipul acesta de informaţie nu este suficient de fiabil pentru ca o cunoaştere psihologică întemeiată pe introspecţie să poată fi considerată validă (Fagard & Nadeau, 2006, pp. 619-620).

Intuiţiile şi viziunea lărgită a lui Wundt în privinţa psihologiei a fost demonstrată de varietatea de metode folosite în cercetările experimentale. El a insistat pentru folosirea introspecţie ca metodă a Psihologie, dar a fost deschis în a recunoaşte şi a folosi şi alte metode, printre care se afla şi metoda observaţiei (Aniţei, 2008, p. 65).

3. Procesul perceptiv conştient în viziunea lui Wundt

Wundt era convins că experimentele stricte servesc producerii de observaţii precise. Pentru a respecta cu rigurozitate condiţiile propuse în laborator, el lucra cu subiecţi antrenaţi special cu scopul de a putea expune în timp real procesul perceptiv pur. Subiecţii erau, de fapt, colaboratori şi studenţi de-ai săi, care urmau o serie de reguli stricte.

Procesul psihologic elaborat de Wundt (2020) se baza pe trei faze.

a) *Percepţia*: se referă la combinările dintre impresia exterioară realizată de simţuri prin descompunerea proceselor conştiente în elementele de bază. Este stimulul *in se*, aşa cum se prezintă conştiinţei. De exemplu, un obiect de o anumită culoare şi formă poate fi numit măr.

b) *Apercepţia*: elementele senzaţiilor sunt identificate şi organizate în structuri complexe printr-un act de sinteză creatoare. Mai exact, senzaţiile din faza de percepţie sunt mai întâi organizate în structuri complexe şi articulate, iar apoi sunt decodificate. Rolul sintezei creatoare este de a uni senzaţiile în structuri complexe. Percepţiile şi asocierile sunt exemplificate de distincţia între memoria voluntară şi memoria involuntară. Wundt spunea că, în memoria involuntară, cuvintele sunt „legate unele de altele prin simpla asociere" (2020, p. 54). Asocierile se realizează ca urmare a răspunsul imediat la anumiţi stimuli din mediul înconjurător. O simplă serie de cuvinte, cum ar fi: şcoală, casă, grădină, a construi, pietre, pământ, tare, moale, lung, a vedea, recoltă, ploaie, a se mişca, durere, ilustrează exemple de asocieri.

c) *Mişcările voluntare*: activitatea psihologică nu este o activitate pasivă, ci un act voluntar în care sunt implicate două forme de activităţi; în prima, individul ajunge la identificarea obiectelor dacă reuşeşte să realizeze o sinteză a senzaţiilor percepute; în a doua, individul reacţionează la stimulii pe care-i percepe printr-o acţiune voluntară. Aceste acţiuni sunt posibile prin aplicarea legilor care guvernează organizarea elementelor legându-le unele de altele.

Psihologia experimentală propusă de Wundt punea accentul pe studierea proceselor mentale prin metoda introspecţiei. Practic, îşi propunea să se îndepărteze de matca filozofiei pentru a se structura ca o nouă ştiinţă care să studieze fenomenele psihice ale omului. În acest sens, îşi propunea să

reducă proceselor conştiente la componentele lor mai simple şi fundamentale, prin respectarea unor legi stricte, şi să organizeze elementele acestora în raport cu condiţiile lor esenţiale.

Wundt şi colaboratorii săi susţineau că ar exista trei stări elementare ale conştiinţei: senzaţiile, imaginile şi trăirile afective. Senzaţiile sunt elemente de bază ale percepţiei care semnalizează însuşiri concrete ale obiectelor şi fenomenelor sub formă de imagini simple şi primare; imaginile mentale sunt componente ale ideilor şi apar în procesul care îi prezintă conştiinţei experienţe din trecut, cum ar fi evocarea unui eveniment trăit; trăirile afective sunt componente elementare ale emoţiilor, pot avea o conotaţie pozitivă sau negativă şi sunt sesizabile în cadrul experienţelor. Conform psihologiei experimentale, metoda pe care o are la dispoziţie pentru cercetare este introspecţia, singura care poate investiga conţinuturile conştiinţei (senzaţiile, imaginile şi trăirile afective).

Tot prin metode introspecţiei, Wundt a identificat 3 dimensiuni fundamentale ale emoţiilor. Mihai Aniţei (2008, p. 66) subliniază faptul că renumitul savant german considera că emoţiile nu trebuie neglijate în cercetarea ştiinţifică, deoarece ele sunt implicate în procesele psihice, cum ar fi percepţia, memoria, imaginaţia şi gândirea.

Conform teoriei tridimensionale a emoţiilor elaborată de Wundt şi enunţată în ipotezele de cercetare din revista „Philosophischen Studien", orice sentiment poate fi încadrat pe trei dimensiuni independente (X, Y şi Z) care formează un spaţiu tridimensional, de tip cartezian. Pe prima axă, bipolară, se află plăcerea şi durerea, pe a doua axă se află încordarea şi relaxarea, iar pe a treia axă se află excitarea şi liniştea. Wundt a ajuns la această teorie folosind în experimentele de laborator un metronom. Analizând intervalul de timp între un sunet şi altul, a observat că, între un „tic" şi un „tac", subiecţii supuşi experimentului activau sentimente care aveau legături cu cele trei dimensiuni fundamentale de pe cele trei axe bipolare: în timp ce un „tic" duce la o stare de încordare, chiar dacă este minimă este clar perceptibilă, iar un altul duce la relaxare; unul provoacă excitare, altul linişte. A constatat astfel că anumite senzaţii sunt rezultate ale unor emoţii specifice. În majoritatea cazurilor, emoţiile nu sunt izolate, ci se combină între ele şi formează un tot unitar: orice sentiment experimentat poate fi mai mult sau mai puţin plăcut, energizat sau excitant (Luccio, 2021, p. 82).

De exemplu, emoţiile de bucurie şi speranţă reprezintă emoţii plăcute şi de relaxare şi au un anumit conţinut cognitiv, în timp ce emoţiile de frică şi furie reprezintă emoţii neplăcute şi de încordare care au, desigur, un conţinut cognitiv specific. Bazându-se pe acest experiment, Wundt a extins apoi teoria tridimensională a emoţiilor la situaţii mai complexe, cum ar fi stimularea

motivaţiei versus determinaţi stimuli din diferite domenii de activitate. El era convins că toate situaţiile în care sunt activate sentimente puteau fi analizate cu ajutorul celor trei dimensiuni fundamentale ale teoriei trimensionale a emoţiilor (Aniţei, 2008, p. 66).

Wundt a fost preocupat şi de problema evoluţiei funcţiilor psihice. Teoriile şi cercetările sale din acest domeniu sunt expuse, în special, în lucrarea *Elemente de psihologie ştiinţifică* (*Grundzüge der physiologischen Psychologie*, 1874). Considera că limitele inferioare ale funcţiilor psihice sunt evidenţiate prin intermediul mişcărilor voluntare. El a încercat să demonstreze cum, spre deosebire de reflexe şi funcţii vegetative, mişcările voluntare sunt conectate la simţurile deja dezvoltate şi au capacitatea de a se adapta la diferite condiţii. Pe baza cercetărilor realizate, Wundt credea că originea proceselor psihice este aceeaşi cu originea vieţii în sine (Aniţei, 2008, p. 65).

4. Personalitatea lui Wilhelm Wundt, între mit şi istorie

Filozoful, profesorul şi cercetătorul Wilhelm Wundt avea să devină ilustru în postul academic din cadrul Facultăţii de Psihologie din Leibzig şi să se impună cu autoritate prin scrierile şi cercetările făcute. De-a lungul celor 42 de ani petrecuţi atât la catedra de psihologie, cât şi în laboratorul de psihologie experimentală pe care l-a înfiinţat în cadrul Institutului de psihologie experimentală, faima sa de savant se răspândise cu repeziciune în afara spaţiul cultural german. Autorii Pewzner şi Brunstein (2001, pp. 110-111) subliniază că Universitatea din Leipzig devenise în timpul său o instituţie renumită pentru studenţii veniţi din Anglia, Statele Unite şi din alte ţări şi Rusia, inclusiv România[5].

Patrimoniul ştiinţific al lui Wundt este impresionant şi prin dimensiunile sale. Marele istoric al psihologiei americane, Edwing Boring, afirma că Wundt a publicat nu mai puţin de 53.735 de pagini, adică 2,2 pagini în fiecare zi. Dar Wundt nu s-a remarcat numai ca om de ştiinţă, ci şi ca deputat. El s-a remarcat ca un reprezentant de seamă al naţionalismului

[5] Constantin Rădulescu-Motru este unul dintre studenţii români ai lui Wilhelm Wundt. El a studiat în laboratorul lui Wundt din Leipzig timp de 3 ani. Şi-a susţinut aici doctoratul cu teza „Despre dezvoltarea teoriei lui Kant asupra cauzalităţii în natură". La întoarcerea în ţară, Rădulescu–Motru a obţinut în 1897 postul de conferenţiar la Facultatea de Filozofie şi Litere a Universităţii din Bucureşti. Manualul său de psihologie intitulat Problemele psihologiei (1896) pledează pentru autonomia psihologiei ca ştiinţă. În 1906 înfiinţează primul laborator de psihologie experimentală la Universitatea din Bucureşti. Se pare că este primul laborator de psihologie experimentală din România. Activităţile din acest laborator se vor dezvolta abia după 1926 (Aniţei, 2008, p. 109).

științific german în timpul Primului Război Mondial, propunând idealul german despre „eroism", despre „lupta pentru idealuri", despre „sacrificiu" și despre „slujire" ca alternativă la „pozitivismul" și „pragmatismul" englez.

Abordarea științifică a fenomenelor psihice cu aportul fiziologiei l-a condus la metoda care l-a consacrat ca întemeietor al psihologiei experimentale: metoda introspecției. Își propusese să investigheze elemente și procese precum amintirile și sentimentele. Gândirea sa bazată pe găsirea de noi legi prin experiența directă, prin măsurători spațiu-timp, cu ajutorul introspecției, era alimentată de ideea că, prin descriere, un conținut al conștiinței poate fi descompus în părți (elemente) care nu pot fi împărțite în continuare.

Preluând ideile inovatoare ale profesorului Herman Ludwig von Helmholz, al cărui asistent fusese, și inspirându-se din studiile făcute de Ernst Weber și Teodor Fechner, Wundt a știut să creeze condițiile necesare pentru experimentarea acestora la nivel formal și să dobândească astfel un rol important în structurarea psihologiei ca știință. Datorită multitudinii de probleme abordate și studiate, multe dintre planurile de cercetare ale lui Wundt nu au fost rezolvate pe parcursul vieții sale, neputând fi teoretizate, rămânând la nivel de pionierat, ca sursă pentru unii dintre elevii săi.

În *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Kurt Danzinger (1979, p. 212) recunoștea că dezvoltarea fiziologiei timpurii a oferit metode de cercetare care au încurajat abordarea științifică a cercetării psihologice a minții și susținea că numele lui Wilhelm Wundt rămâne indisolubil legat de originile psihologiei experimentale prin distincția clară dintre filosofia naturii și filosofia spiritului (*Geist*).

Psihologia lui Wundt a rămas în istorie sub numele de structuralism. Acest nume a fost dat însă de unul dintre elevii săi de origine engleză, Edward Titchener, care a introdus noul curent de psihologie în Statele Unite ale Americii pentru aproape trei decenii. Dar avea să dispară odată cu moartea lui Titchener, fiind înlocuit de funcționalismul lui Williams James, care era preocupat nu de evidențierea organizării elementelor conștiinței în procese cognitive superioare, ci exact de ceea ce Wundt ignorase: modul în care mintea este folosită de către organism pentru a se adapta la mediu.

Sistemul de abordare a psihologie propus de Wundt nu avea să rezite noilor descoperiri pe care le anticipase chiar Titchener. Exponenții noului curent de psihologie introdus de Williams James aveau să înlocuiască modalitatea de analiză a conștiinței prin elementele sale, susținând că, deoarece opiniile sunt determinate de factori emoționali, iar judecata și forma conceptelor sunt influențate de dorințele și nevoile umane, scopul

psihologiei nu îl constituie descoperirea elementelor experienţei, ci studierea oamenilor aşa cum se adaptează ei la mediu.

Spre sfârşitul primei jumătăţi a secolului al XX-lea teoriile psihologice ale lui Wundt îşi dovediseră contribuţia lor cu valoare de creativitate emergentă. Lumea psihologiei era acum total schimbată. Şi structuralismul, şi funcţionalismul îşi îndepliniseră misiunea, favorizând premisele afirmării gestaltismului şi behaviorismului.

Bibliografie

Aniţei, M. (2008). *Istoria Psihologie. Obiectul istoriei psihologiei de la antichitate la renaştere*. Editura CREDIS.

Chioreanu, A., & Mâciu, M. (Coord.). (1978). *Mic Dicţionar Enciclopedic (MDC)*. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Danzinger, K. (1979). The positivist repudiation of Wundt. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, *15*, 205-230. http://www.kurtdanziger.com/positiv%20repud.pdf

Echavarría, M. (2016). *Da Aristotele a Freud. Saggio di storia della psicologia* [De la Aristotel la Freud. Eseu de istorie a psihologiei]. D'Ettoris Editori.

Fagard, J, &. Nadeau, L. (2006). „Introspecţie", în Larousse, *Marele dicţionar al Psihologiei*. Editura Trei.

Luccio, R. (2021). *Storia della psicologia. Un'introduzione* [Istoria psihologiei. O introducere]. La Terza.

Pewzner, E., & Braunstein, J.-F. (2001). *Storia della psicologia* [Istoria psihologiei]. Editura Einaudi.

Reale, G., & Antiseri, D. (1983). *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi* [Gândirea occidentală de la origini până astăzi] (vol. III). La Scuola.

Tiberghien, G. (2006). „Wilhelm Wundt", în Larousse, *Marele dicţionar al Psihologiei*. Editura Trei.

Wundt, W. (1874). *Grundzüge der physiologischen Psychologie* [Elemente de psihologie ştiinţifică]. Heidelberg.

Wundt, W. (2020). *An Introduction to psychology* (eBook edition). GoforBooks.